

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

У роботі визначаються основні проблеми валютного контролю і розрахунків з нерезидентами в Україні. В результаті аналізу вітчизняних та міжнародних стандартів обліку і звітності окреслено основні напрями удосконалення інформаційного забезпечення валютного контролю на сучасному етапі розвитку економіки.

Ключові слова: валютний контроль, валютне регулювання, декларування, валютні цінності, курсові різниці.

NATALIA ANATOLIVNA MAZUR

Podolsky State Agrarian Technical University, Kamyanets'-Podil'skiy, Ukraine

PROVIDING INFORMATION EXCHANGE CONTROL IN UKRAINE

Abstract - The aim of the study is to outline the main problems of foreign exchange controls and payments to non-residents in Ukraine, as well as the main directions of improving information provision of foreign exchange controls on the current stage of economic development based on an analysis of national and international standards of accounting and reporting.

Comparative analysis of NAS 21 and IAS 21 demonstrates some differences in the definition of categories accounting currency and financial transactions with national and international standards, although the principles of identifying and accounting impact of changes in exchange rates is almost the same.

In modern terms for strategic, tactical and operational decisions in managing foreign economic operations of the enterprise, including foreign exchange needed timely, complete and accurate analytical information that can be provided only if proper accounting organization. This is a prerequisite for approaching the international accounting principles and rules based on national circumstances.

Keywords: exchange controls, currency regulation, declaration, currency values, exchange differences.

Вступ

Постановка проблеми. Одним із найважливіших засобів реалізації валютної політики держави є валютне регулювання, яке може здійснюватися як на національному, так і на міждержавному рівнях. Валютний ринок – це одна зі складових грошового ринку держави, і тому потребує державного регулювання. Під валютним регулюванням розуміють діяльність держави та уповноважених нею органів щодо організації та здійснення валютних операцій. Основи організації та здійснення валютного регулювання в Україні визначені Конституцією України, у ст. 92 якої закріплено, що статус національної валюти, а також статус іноземної валюти на території України встановлюється винятково законами України. До основних елементів системи валютного регулювання можна, зокрема, віднести: встановлення порядку здійснення валютних операцій; визначення порядку формування валютних резервів; валютний контроль тощо.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Проблеми, що стоять перед українською системою валютного контролю та можливі шляхи їх вирішення висвітлювали останнім часом українські вчені, теоретики і практики Жартовський С. В., Кабанець О. І., Макаренко О. І., Стадник Г. П., Усач Б., Хом'як Р. Л., Ярова О. В. та багато інших. Поряд з цим, питанням інформаційного забезпечення валютного контролю в Україні присвячені праці Жиглей І.В., Бутинця Ф.Ф., Кузьмінського Ю.А., Литвина Б.М., Пушкаря М.С., Сопко В.В., Шевчук В.О. У сучасних умовах для прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень в управлінні зовнішньоекономічними операціями підприємства, зокрема валютними операціями, необхідна своєчасна, повна та достовірна аналітична інформація, яка може бути забезпечена лише за умови належної організації бухгалтерського обліку. Це є однією з передумов наближення бухгалтерського обліку до міжнародних принципів та правил з урахуванням національних особливостей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є окреслення основних проблем валютного контролю і розрахунків з нерезидентами в Україні, а також основних напрямів удосконалення інформаційного забезпечення валютного контролю на сучасному етапі розвитку економіки на основі аналізу вітчизняних та міжнародних стандартів обліку і звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання відповідальності за неподання декларації про валютні цінності і майно, які знаходяться за межами України, викликає багато суперечок. Зокрема, розглянемо, чи потрібно подавати Декларацію про валютні цінності, доходи і майно, що належать резидентам України за її межами, якщо засоби і товари знаходяться за межами України, а законодавчо встановлені терміни розрахунків у сфері ЗЕД не порушені (тобто, поточна заборгованість нерезидента за Дт 362 (з іноземними покупцями) або Дт 3712 (аванси по іноземному постачальнику).

Надання декларації про валютні цінності передбачено статтею 9 Декрету Кабінету Міністрів України № 15-93 від 19.02.1993 р. "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" [1], а також п. 1 Указу Президента України від 18.06.1994 р. № 319/94 «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами» [2]. Обов'язковому декларуванню підлягають валютні цінності, доходи і майно, що належать суб'єктам підприємницької діяльності - резидентам і що знаходяться за межами України.

Відповідно до пункту 2.7 Положення про валютний контроль, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 08.02.2000 р. № 49, порушення резидентом порядку декларування передбачає накладення штрафу у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3]. При цьому порушенням порядку декларування вважається надання недостовірної інформації або спотворення даних, відображених у відповідній декларації, якщо такі дії свідчать про приховування резидентами валютних цінностей і майна, які знаходяться за межами України.

Не надання або невчасне надання резидентами України декларації (за відсутності валютних цінностей і майна за межами України) не спричиняє за собою вживання фінансових санкцій. Незавершені

взаєморозрахунки з нерезидентом не вважаються валютними цінностями або майном, яке знаходиться у власності резидента за межами України.

Така ж позиція викладена і в листі ДПАУ від 12.10.2009 р. № 4776/С/22-5015 [3]. Тому, якщо у підприємства відсутні валютні цінності, доходи і майно, яке йому належать як суб'єктові господарювання і знаходяться за кордоном, не подання такої декларації (навіть за наявності незавершених взаєморозрахунків з нерезидентами, які вказуються в розділі V декларації «Інформаційні відомості») не спричиняє за собою відповідальності у вигляді штрафу до суб'єкта ЗЕД.

У зв'язку з виданням постанови Правління Національного банку України «Про внесення змін до Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів» від 31 березня 2014 року №180 за правилами встановлення валютного курсу Верховна Рада України внесла зміни і встановила курс на один і той же день з 00.00 до 14.00 та з 14.00 до 24.00 [4]. Логічно, що у суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності виникатиме запитання: який офіційний курс гривні до іноземних валют на день потрібно використовувати при визначенні позитивного чи від'ємного значення курсових різниць, а також у разі придбання або продажу іноземної валюти для визначення позитивної чи від'ємної різниці між курсом іноземної валюти до гривні?

Митниця для визначення податкових зобов'язань щодо сплати та нарахування митних платежів застосовує офіційний курс валюти України до іноземної валюти, встановлений Національним банком України, що діє на 00.00 годин дня. В один і той же день у суб'єкта ЗЕД проходить митне оформлення по імпорту чи експорту, в електронній декларації (форма МД-2) зазначено курс, що діє на 00.00. Банк, що обслуговує даного суб'єкта ЗЕД в банківській виписці зазначає офіційний курс, що діє на 14.00. Здійснюються платежі в іноземній валюті з 00.00 до 14.00 та з 14.00 до 24.00, але у виписці зазначено курс на 14.00 годину, а оборот у виписці в гривневому еквіваленті різний: до 14.00 за одним курсом, після 14.00 – за іншим.

Для виконання вказаної постанови НБУ перший заступник Міністра доходів і зборів України Ігор Білоус видав розпорядження, відповідно до якого при визначенні податкових зобов'язань з податків і зборів (у тому числі, митних платежів) протягом всього дня застосовується офіційний курс гривні до іноземних валют і курс банківських металів, який встановлений Національним банком України, що діє на 00 годин 00 хв. відповідного календарного дня. Якщо протягом дня Нацбанком змінений курс валют, при визначенні податкових зобов'язань новий курс починає застосовуватися з 00 годин 00 хв. наступного календарного дня.

Таким чином, і балансова вартість валюти при її придбанні, і курс НБУ для визначення митної вартості імпортного товару розраховуються виходячи з курсу НБУ на 00 годин 00 хвилин відповідного дня. Щоб не зробити помилку, рекомендуємо звернути увагу на курс НБУ, вказаний у ВМД і в банківських виписках.

Розглянемо іншу ситуацію, що також часто має місце у суб'єктів ЗЕД. Є невелика прострочена заборгованість по 632 рахунку за поставлений товар. Чи підлягає валютному контролю така заборгованість нерезиденту?

Потрібно розуміти, що валютний контроль здійснюється за всіма операціями суб'єктів ЗЕД з нерезидентами. Але санкції за неповнення валютної виручки застосовуються лише до тих суб'єктів, з цієї вини в 90-денний термін не був поставлений товар з-за кордону або не була перерахована виручка від нерезидента. Якщо порушено терміни розрахунків за фактично поставлений імпортований товар, операція підлягає валютному контролю, але за таке порушення не передбачена відповідальність.

Одним з питань, що досить часто турбують суб'єктів ЗЕД, є питання щодо того, чи можна включати курсові різниці по валютному кредиту (кредиту від нерезидента) до складу валових витрат, валових доходів підприємства?

Так, звичайно. Згідно п. 153.1.3 ст. 153 ПКУ, визначення курсових різниць від перерахунку операцій, виражених в іноземній валюті, заборгованості та іноземної валюти здійснюється згідно з положеннями (стандартам) бухгалтерського обліку [5]. При цьому прибуток (позитивне значення курсових різниць) враховується у складі доходів платника податків, а збитки (негативне значення курсових різниць) враховуються у складі витрат платника податків.

Згідно п. 7 П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» визначення курсових різниць по монетарних статтях в іноземній валюті відбувається на дату здійснення господарської операції (в межах її обсягу) і на дату балансу [6]. Курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті і інших монетарних статей про операційну діяльність відображаються у складі інших операційних доходів (витрат). Курсові різниці від перерахунку монетарних статей від інвестиційної і фінансової діяльності відображаються у складі інших доходів (витрат). Пригадаємо, що монетарними статтями є статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи і зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей чи їх еквівалентів. До монетарної статті належить і стаття зобов'язань по кредиту (займу) в іноземній валюті.

Впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в Україні – питання часу. Вже сьогодні Міністерство фінансів поступово вносить зміни до Національних стандартів, наближуючи їх до міжнародних та зменшуючи прогалину між вітчизняною системою обліку та загальноприйнятою європейською. До того ж, навіть поверхневий аналіз вакансій показує, що знання та досвід роботи за МСФЗ не тільки підвищує якісний рівень бухгалтера, а також забезпечує зацікавленість у такій кандидатурі не тільки з боку найкращих українських роботодавців, а й з боку міжнародних компаній.

Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 21 (МСБО 21), що має аналогічну національному стандарту назву – «Вплив змін валютних курсів» - суб'єкт господарювання може здійснювати зовнішню діяльність двома шляхами – проводячи операції в іноземній валюті або маючи закордонні господарські одиниці [7]. Крім того, суб'єкт господарювання може подавати свою фінансову звітність в іноземній валюті. Мета МСБО 21 – встановити, як включати операції в іноземній валюті і закордонні господарські одиниці у фінансову звітність суб'єкта господарювання та як переводити фінансову звітність у валюту подання.

Насамперед зазначимо, що міжнародний стандарт визначає поняття так званої «функціональної» валюти, під якою розуміється валюта основного економічного середовища, у якому суб'єкт господарювання здійснює свою

діяльність. Визначаючи свою функціональну валюту, суб'єкт господарювання розглядає такі чинники:

а) валюту: яка впливає в основному на ціни продажу товарів і послуг (часто це валюта, у якій визначаються ціни продажу його товарів і послуг та здійснюються розрахунки); країни, у якій ціни продажу його товарів і послуг визначаються в основному конкурентними чинниками та нормативними документами;

б) валюту, яка впливає в основному на витрати на оплату праці, матеріали та інші витрати, пов'язані з наданням товарів або послуг (часто це буде валюта, у якій визначаються такі витрати та здійснюються розрахунки).

У національній нормативній базі даний термін можемо ототожнювати з поняттям «валюти звітності» (П(С)БО 21), хоча міжнародний стандарт визначає ще одну категорію – валюту подання - це валюта, у якій подається фінансова звітність. Тобто, можемо зробити висновок про певні розбіжності у визначенні категорій обліку валютно-фінансових операцій за національними та міжнародними стандартами.

Що стосується поняття курсових різниць, то вони трактуються однаково, при цьому згідно МСБО 21 операцію в іноземній валюті слід відображати після первісного визнання у функціональній валюті, застосовуючи до суми в іноземній валюті курс "spot" між функціональною валютою та іноземною валютою на дату операції. Дата операції – це дата, на яку операція вперше кваліфікується для визнання згідно з МСФЗ. З практичних причин часто застосовується курс, який наближається до фактичного курсу на дату операції, наприклад, можна використати середній курс протягом тижня або місяця для всіх операцій у кожній іноземній валюті, які здійснюються протягом цього періоду. Однак, якщо валютні курси суттєво коливаються, застосування середнього курсу за період є недоречним [8].

Курсові різниці, що виникають при розрахунках за монетарними статтями або при переведенні монетарних статей за курсами, котрі відрізняються від тих, за якими вони переводилися при первісному визнанні протягом періоду або у попередній фінансовій звітності, визнаються в прибутку або збитку в тому періоді, у якому вони виникають.

Висновки

Таким чином, порівняльний аналіз П(С)БО 21 та МСБО 21 засвідчує певні розбіжності у визначенні категорій обліку валютно-фінансових операцій за національними та міжнародними стандартами, хоча в цілому засади визначення та обліку впливу змін валютних курсів майже співпадають.

У сучасних умовах для прийняття стратегічних, тактичних і оперативних рішень в управлінні зовнішньоекономічними операціями підприємства, зокрема валютними операціями, необхідна своєчасна, повна та достовірна аналітична інформація, яка може бути забезпечена лише за умови належної організації бухгалтерського обліку. Це є однією з передумов наближення бухгалтерського обліку до міжнародних принципів та правил з урахуванням національних особливостей.

Література

1. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 / чинний, поточна редакція від 11.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

2. Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами: Указ Президента України від 18.06.1994 № 319/94 / чинний, поточна редакція від 06.11.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/319/94>

3. Як декларувати валютні цінності // Дебет-Кредит. – №50. – 14.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : <http://dtkt.com.ua/show/1cid04322.html>

4. Про внесення змін до Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів: постанова Правління Національного банку України від 31 березня 2014 року №180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0375-14>

5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI / поточна редакція від 01.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

6. Вплив змін валютних курсів: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21, затв. наказом Міністерства фінансів України 10.08.2000 № 193, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2000 р. за №515/4736 / поточна редакція від 09.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

7. Вплив змін валютних курсів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 / поточна редакція від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>

8. Лучковська, С. Валютні операції як об'єкт валютного контролю / С. Лучковська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Випуск 39. – С. 271- 277.

References

1. Pro systemu valiutnoho rehulivannia i valiutnoho kontroliu: Dekret Kabinetu ministriv Ukrainy 02.19.1993 No 15-93 <<http://zakon4.rada.gov.ua/>> (08.11.2013) URL.

2. Pro nevidkladni zakhody shchodo povernennia v Ukrainu valiutnykh tsinnosti, shcho nezakonno znakhodiat'sia za yii mezhamy : Ukaz Prezidenta Ukrainy 06.18.1994 No 319/94 <<http://zakon2.rada.gov.ua/>> (11.06.1997) URL.

3. «Yak deklaruvaty valiutni tsinnosti», Debet-Kredyt, №50, <http://dtkt.com.ua/show/> (12.14.2009) URL. [in Ukrainian]

4. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro vstanovlennia ofitsiinoho kursu hryvni do inozemnykh valiut ta kursu bankivskyykh metaliv : postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy 03.31.2014 No180 <<http://zakon4.rada.gov.ua/>> (05.08.2014) URL.

5. Podatkoviy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy 02.12.2010 No 2755-VI <<http://zakon4.rada.gov.ua/>> (05.01.2014) URL.

6. Vplyv zmin valiutnykh kursiv: Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 21, zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy 08.10.2000 No 193 <<http://zakon4.rada.gov.ua/>> (08.09.2013) URL.

7. Vplyv zmin valiutnykh kursiv: Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 21 <<http://www.minfin.gov.ua/>> (01.01.2012) URL.

8. Luchkovska S. Valiutni operatsii yak ob'iekt valiutnoho kontroliu, *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*, 2004, No 39, pp. 271- 277. [in Ukrainian]

Рецензія/Peer review : 11.5.2014 р. Надрукована/Printed : 17.8.2014 р. Рецензент: д.е.н., проф. Хрущ Н.А.